

“Tom Amca’nın Kulübesi” ve “The Octoroon” Adlı Yapıtlarda Uzam ve Simge

Ahmet BEŞE (*)

Deniz ARAS (**)

Özet: Çalışmamızda, Amerikan tiyatrosu tarihinde ilk uyarlama oyunlar olan Tom Amca’nın Kulübesi ve The Octoroon’da İç Savaş öncesi zenci sorununu uzam ve simge açısından çözümlenmeye çalıştık. Söz konusu yapıtlar Amerikan tarihi içerisinde kölecilik dönemi ve bu dönemin toplum ve bireyler üzerindeki yıkıcı etkisini ele almaktadır. Çalışmamızda uzam ve simge çözümlenmesini kullanmamızın nedeni, Tom Amca’nın Kulübesi ve The Octoroon’da verilen mesajları çözümlenmede en uygun yöntemler olmasıdır. Irk ayrımı ve köleciliğin bireyler ve toplum üzerinde yarattığı yıkıcı etkinin eleştirildiği bu oyunların, eşitsizliklere ve haksızlıklara karşı insan onuru ve insani değerlerin gerekliliğini vurguladığı sonucuna vardık.

Anahtar Kelimeler: Amerikan Tiyatrosu, Uzam ve Simge, Kölecilik, Amerikan Toplumunu

Space and Symbol in Uncle Tom’s Cabin and the Octoroon

Abstract: In this study, we have examined the issue of slavery before the Civil War in the light of space and symbol in early adaptation plays of American theatre; Uncle Tom’s Cabin by George L. Aiken and The Octoroon by Dion Boucicault. These plays revolve around the slavery issue in American history and its destructive effects on individuals and families. Our choice of space and symbol in the analysis of these plays stems from their functions to reveal the hidden messages penetrated into the plays by the authors. As a conclusion, we have reached out that Uncle Tom’s Cabin and The Octoroon not only criticize slavery, race discrimination and their destructive effects on individuals, but also emphasize the necessity of human dignity, honor, and humanistic values against inequalities and injustices in society.

Keywords: American Theatre, Space and Symbol, Slavery, American Society

*) Doç. Dr. Ahmet Bese, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, (e-posta: abese@atauni.edu.tr; ahmetbese@hotmail.com)

**) Arş. Gör. Deniz Aras, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, (e-posta: deniz.aras@atauni.edu.tr)

Giriş

Yazınsal bir metinde anlatının kurgusu, kişilerin, olay ya da olayların incelenmesi çeşitli tematik ve teknik yöntemlerle gerçekleşir. Eleştirel bir incelemede uzam ve simge de önemli göstergelerdir. Uzam öykünün geçtiği yer ya da yerlerdir. Bir anlatıda birden fazla uzam olabilir. Gerçek ya da düşsel, açık ya da kapalı, kapsayan ya da kapsanan, tüm uzam türlerinin anlatıda işlevleri vardır. “Yazın artık her çağda ve her yerde geçerli olduğu varsayılan gerçeklerin kendilerine uygun düşen değişmez biçimler içerisinde dile getirilmesi değil, belirli bir uzam ve zaman içinde, belirli bir uzamın ve belirli bir zamanın somut toplumunun ve somut insanların somut gerçeğini söylemektir” (Yücel, 2007: 26). Dolayısıyla, uzam anlatının tüm öğeleriyle ilişki içerisinde. Çevresel etmenlere ve anlatı kişilerinin durumuna göre uzam, esenlikli-esenliksiz, açık-kapalı, uzak-yakın, özel-herkese açık, aileye ait-yabancı gibi karşıtlıklarla açıklanır. Bir uzamda, renk ve ışık, simgesel değerler taşıdıkları için belirleyici rol oynayabilir. Renk ve ışığa yüklenen çeşitli anlamlar da uzamın algılanışına yön verebilir. Örneğin, gri renkli bir oda uzamı, bu odadaki kişinin kötümserliğini yansıtırken esenliksiz, aynı gri oda polislerden kaçan bir hırsızın saklandığı yer olarak sunuluyorsa, hırsız için esenlikli ve güvenli bir uzam olacaktır. Bu anlamda ışık ve renk simgesel anlam yüklüdür diyebiliriz.

Simgeler, soyut düzlemdeki düşünce ya da kavramların somut düzleme taşınmasını sağlayan, nesnelere, renklere, kişilere, biçimlere ya da seslere. Anlatıda “[simgesel] işlev, okurda heyecan uyandırarak, kişilerin ruhsal durumlarını dolaylı bir biçimde göstererek bir ‘atmosfer’ yaratmayı amaçlar” (Kıran ve Kıran, 2007: 44). Bu işlev, anlatıda ortaya koyulan bir dünya görüşünün dış göndermelerle anlatılmasını sağlayarak, anlatının çarpıcılığını ortaya koyar. Simgelere yüklenen gizli anlamların açığa çıkarılması, aynı zamanda metnin örtük bir biçimde ortaya koymak istediği düşünceleri (gizli kodları) okuyucuya/izleyiciye iletebilme kolaylığı sağlar. Amerikan tiyatrosu tarihinde birer klasik olarak yer alan ve dönemine ışık tutan *Tom Amca'nın Kulübesi* ve *The Octoroon*¹ adlı oyunlarda uzam ve simge incelemesi, bu oyunların günümüzde daha kapsamlı olarak anlaşılmasını sağlayabilecek önemli göstergelerdir.

19. yüzyıl Amerikan tarihine damgasını vuran İç Savaş (1861-1865) öncesi Amerikan tiyatrosunda zenci sorununu dile getiren ve aradan bir buçuk asrı aşan bir süre geçmesine rağmen kültürel tarih açısından önemini koruyan ilk uyarılma oyunları, *Tom Amca'nın Kulübesi* ve *The Octoroon*’dur diyebiliriz. G. L. Aiken’in *Tom Amca'nın Kulübesi* adlı oyunu Harriet Beecher Stowe’nin aynı isimli romanından 1852’de altı perde olarak kurguladığı bir uyarlamadır. Döneme damgasını vuran bir romandan sahneye uyarlanan *Tom Amca'nın Kulübesi* günümüz bakış açısıyla romanın dile getirdiği çeşitli eleştirel söylemleri bulanıklaştırıyor gibi görünse de “Aiken’in uyarlaması, siyahın sahnedeki sunumunda önemli bir gelişme sağlar. Döneminin minstrel oyunlarının karikatürleri yerine bir dizi yeni model sunar. ... Aiken’in uyarlaması, siyah stereotipleri gibi görülebilir ama kendi

1) Makale içerisinde ‘octoroon’ kelimesi için ‘çeyrek melez’ çevirisi kullanılacaktır. ‘Octoroon’ kelimesi sekizinci kuşak siyah melez anlamına gelir.

dönemi içerisinde izleyicide [okurda] sahnedeki Afrikalı-Amerikalıya duyulan yeni bir sempati hissi oluşturur (Richardson, 1997: 371). *The Octoroon* ise Dion Boucicault’un 1859’da Thomas Mayne Reid’in *The Quadroon* isimli romanından uyarladığı bir oyundur. “Boucicault yalnızca zamanın en yetenekli oyun yazarlarından biri olmamış, aynı zamanda en son bilimsel buluşları kurgularının önemli etmenlerine dönüştürme eğilimi ile de tiyatro yapımlarında hatırı sayılır derecede etkili olmuştur” (Brockett, 2000: 453).

Uyarlama oyunları olmaları yanında *Tom Amca’nın Kulübesi* ve *The Octoroon* gelenek ile yeniliğin kaynaşarak aradaki çizginin kaybolduğu oyunlardır. Her iki oyunun da uyarlama olması, İç Savaş öncesi Amerikan toplumunun özellikle gösterim sanatları üzerindeki baskıcı tutumundan kaynaklanır. Dönemin oyun yazarları, İç Savaş öncesi köle karşıtlığını açıkça eleştirmek yerine, bir uzlaşma arayışı içinde mutlu sonla biten *Ida May; or, the Secrets of the Slave Trade* (1855), *Dred, a Tale of the Great Dismal Swamp* (1856) gibi duygusal komedi ya da melodram türlerinde yapıtlar verirler. Tiyatro yazarları, kölecilik karşıtı görüşlerini eleştirel dille sahneye aktarmaktan ve alacakları tepkiden çekindikleri için uyarlama oyunları sahnelemeyi tercih ederler. *Tom Amca’nın Kulübesi* ve *The Octoroon*, melodram türünde dönemin en önemli uyarlama oyunlarıdır. Oyunların kısa özetlerinin verilmesi incelemenin daha iyi anlaşılabilmesi açısından yararlı olacaktır.

Tom Amca’nın Kulübesi, 19. yüzyılın ortalarında köleciliğin egemen olduğu Güneyde geçmektedir. Kentucky’deki Shelby Plantasyonunun sahibi George Shelby, ekonomik sorunlarından dolayı kölelerini satmak zorunda kalır. Kölelerden Eliza, çiftlikle birlikte kendilerinin de satılacağını öğrenir. Bunun üzerine Eliza oğlunu alarak özgürlüğe kavuşabilecekleri (Güneyli köleler için özgürlük kapısı sayılan) Kuzey’e kaçmaya karar verir. Eliza çeşitli zorluklarla buzlu Ohio Nehri’ni geçerek kocası George’yle buluşur ve Quakerların² yardımıyla Kuzey’e kaçmayı başarır. Böylece hem kocasına hem de özgürlüğe kavuşur. Bu arada çeşitli nedenlerle kaçmayı reddeden Tom Amca, köle olarak el değiştirdiği yeni efendisi St. Claire’yle birlikte yaşamaya başlar. St. Claire’nin ailesi; kızı Eva, bir köleyle ilişkisinden doğan diğer kızı Topsy ve kuzeni Ophelia’dan oluşmaktadır. St. Claire, Ophelia’yla köleliği tartışarak hem Ophelia’nın bakış açısını değiştirmeye çalışır hem de Topsy’i eğiterek onunla ilgilenmesini ister. St. Claire’nin, Tom Amca’nın özgürlük belgesini imzalamadan ölmesiyle, Louisiana’da plantasyon sahibi ve kölelere karşı zalim bir kişi olan Simon Legree, Tom Amca’yı satın alır. Tom Amca, burada başka bir köleyi kırbaçlamayı reddedince Simon’nun nefretini üstüne çeker ve bu kez kendisi ölesiye kırbaçlanır. Tom Amca’yı Legree’den kurtarmak için satın almak isteyen George Shelby geldiğinde artık çok geçtir. Tom Amca’nın ölümüyle oyun sona erer.

2) ‘Society of Friends’ olarak bilinen Quakerlar, teolojik olarak Martin Luther’in görüşlerini benimserler. Tanrı ile kul arasında rahip gibi araçları reddederek, dini öğretilerinde kadın-erkek eşitliğini, politik ya da ekonomik olmasa da Tanrı önünde tüm insanların eşit olduğu düşüncesini savunurlar. Koloni döneminde William Penn önderliğindeki Quakerlar, daha demokratik bir anlayışı destekler ve köleliğe karşı duruşlarıyla bilinirler. Daha detaylı bilgi için bkz. Pink Dandelion (2008). *The Quakers: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press; Thomas D. Hamm (2003). *The Quakers in America*, New York: Columbia University Press.

The Octoroon, 19. yüzyılın ortalarında Louisiana'daki Terrebonne plantasyonunda geçmektedir. Plantasyonun eski sahibi Judge Peyton ölmüştür ve yerine geçen yeğeni George ise ekonomik çöküntüyle karşı karşıyadır. George, Judge Peyton'un çeyrek melez kızı Zoe'ye âşıktır. Ancak George'nin Güney'in zengin ailelerinden Sunnyside'nin kızı Dora'yla evlenmesi, plantasyonu ve köleleri kurtarabilmek için tek çıkar yoldur. George Zoe'ye olan aşkı ile sorumlulukları arasında çatışma yaşarken, İngiltere'den gelecek olan miras hem plantasyonu kurtarmaya hem de Zoe'nin özgürlüğünü sağlamaya yetecek miktardadır. Ancak plantasyonu ucuza kapamak ve Zoe'yi köle olarak elde etmek için pusuda bekleyen M'Clovsky, haberi getiren köle Paul'ü öldürerek bu miras haberinin ulaşmasını engeller. Böylece yapılan açık arttırmada, plantasyon, köleler ve Zoe satılır. Daha sonra ölen köle Paul'ün Kızıldereli arkadaşı Wahnotee'nin gelmesiyle, M'Clovsky endişeye düşer. Başına gelebilecek tehlikeyi sezerek bir başka hamleyle Wahnotee'nin Paul'ü öldürdüğünü ve linç edilmesi gerektiğini söyler. Ancak Wahnotee'nin çabalarıyla Paul'ü asıl öldürenin M'Clovsky olduğu anlaşılır ve ölüm cezasına çarptırılır. Bunun üzerine Terrebonne ve tüm köleler yeniden George ve Bayan Peyton'un himayesine verilir. Tüm bu gelişmelerden habersiz olan Zoe, böyle bir yaşama dayanamayacağı için hazırladığı zehri içmiştir. George, yanına geldiğinde Zoe gerçekleri öğrenir ama zehir çoktan etkisini göstermiştir. Oyunun sonunda Zoe, George'ye sevgisini dile getirerek kollarında can verir.

Uzamsal Boyut

Tom Amca'nın Kulübesi ve *The Octoroon* adlı oyunlarda anlamın kurulmasını sağlayan pek çok gerçek ve düşsel uzam vardır. Anlatıların geçtiği zaman dilimleri de uzamın işlevini tamamlar niteliktedir. Her iki oyunda da zaman, 19. yüzyılın ortaları, Kuzey ile Güney'in arasındaki gerilimin yüksek olduğu, İç Savaş'ın yaklaştığı dönemdir. İki oyunun da ortak uzamı, kapsayan Kuzey ve Güney uzamlarıdır. Güney uzamı *Tom Amca'nın Kulübesi*'nde ayrı uzamlara bölünmüş olması yanında bütününe bakıldığında köleciliğin yasal olduğu, ahlaksal değerlerin yitirilmesiyle çöküşe sürüklenen bir uzamdır. *Tom Amca'nın Kulübesi*'nde Güney uzamının kapsadığı alanların çokluğu, köleliğin tüm Güneyde var olduğunun göstergesidir. *The Octoroon*'da da Güney uzamının kapsadığı Louisiana uzamı, *Tom Amca'nın Kulübesi*'nin uzamlarından farksız, köleciliğin sürdürüldüğü bir uzamdır. *Tom Amca'nın Kulübesi*'nde George ve Eliza'nın kaçmaya çalıştığı Kanada açık bir biçimde ifade edilirken, *The Octoroon*'da 'uzak yerler' kavramıyla düşsel bir uzam olarak örtük bir biçimde vurgulanır. Uzak Yerler ve Kanada uzamlarını kapsayan Kuzey uzamı hem *Tom Amca'nın Kulübesi*'de hem de *The Octoroon*'da insani değerlerin var olduğu özgür bir uzamdır.

Tom Amca'nın Kulübesi'nde hem kapsanan hem de kapsayan bir uzam olan 'Kentucky uzamı', genel olarak plantasyon sahipleri ve köle tüccarları için esenlikli, güvenli ve açık bir uzamken, köleler için eseniksiz ve tehlikeli bir uzamdır. Kentucky uzamı, plantasyon sahiplerinin hiçbir ücret ödemeksizin çalıştırdığı köleleriyle üretim elde ederek hem ekonomik açıdan işlerini yürüttüğü hem de yine aynı kölelerini çalıştırarak yaşam koşullarını iyileştirdikleri bir uzamdır. Köle ticaretinin yapıldığı bir yer olduğu için bu uzam, köle

tüccarları açısından da rahat para kazanabildikleri esenlikli bir uzamdır. Aynı zamanda köle ticaretini ya da köle çalıştırmayı yasaklayan bir kanun olmadığı için güvenli bir uzamdır. Kentucky uzamının plantasyon sahipleri ve köle tüccarları için esenlikli ve güvenli bir uzam olması, köleler için aynı uzamın karışıklığını açıkça ortaya koyar. Çünkü köleliğin yasak olmadığı Kentucky uzamında köleler her an satılabilir, taciz edilebilir, ailelerinden ayrılabilir ya da kırbaçlanabilirdi. Üstelik efendisinin belirlediği çizginin dışında eğitim, evlilik, çocuk yapma gibi hiçbir hakları olmadığı için kölelerin yaşam koşulları da oldukça kötüdür. Efendileri iyi ya da kötü olsun aynı tehlikeyi her an yaşamaya hazır bekledikleri ve efendinin iyi olması köle oldukları gerçeğini değiştirmedikleri için özgürlüklerinin olmadığı bu uzam köleler açısından kuşkusuz eseniksiz ve tehlikelidir.

Kentucky uzamının kapsadığı Shelby Plantasyonu uzamı plantasyon sahipleri gibi köleler için de esenlikli bir uzammış gibi görünürken Eliza’nın, Tom Amca ve oğlu Harry’nin satılacağını öğrenmesi üzerine eseniksiz ve son derece tehlikeli bir uzama dönüşür. Örneğin, Eliza’nın oyunun başında kocası George ile yaptığı konuşmadaki Kanada uzamına kaçmaya karar vermesine neden olur. “İnsanoğlunun doğasında var olan özgürlük arzusuna ilişkin olarak bilinen Amerikan gerçeğini³ hatırlatan George [Harris]’nin özgürlüğe uzanan eylemlerinin dikkatle kurgulandığı sahnelerde Aiken, izleyiciyi bu köle ve ailesinin Kanada’ya kaçış serüvenine hazırlar” (Richardson, 1998: 292). Düşsel bir uzam olarak başlayıp gerçek bir uzama dönüşen Kanada uzamı herkes için aynı özgürlüğü sunan esenlikli bir uzamdır. Kanada uzamıyla oyunda aynı işleve sahip *The Octoroon*’daki uzam, düşsel ve esenlikli uzaklar uzamıdır. George, Zoe’ye evlenme teklif ettiğinde Zoe onu sevmesine rağmen reddeder; kendisinin bir çeyrek melez olduğunu ve kanunların bir beyazla sekiz nesil öncesi de olsa bir siyahın evliliğini engellediğini dile getirir. George kurgulanan bu düşsel uzamı Zoe’ye “bu ülkeden ayrılalım, kimsenin olmadığı uzaklara gidelim” (Boucicault, 2007: 129) şeklinde anlatır. Uzaklarda, ırksal ayrımcılığın olmadığını vurgulayan bir cümle olmamasına karşın, uzaklarda Zoe’yle birlikte olmasını engelleyecek hiçbir şeyin olmaması, örtük olarak Kuzey’i ifade ederken aynı zamanda uzakların o ülkenin dışındaki bir yerlerde böyle şeylerin olmadığını, insanların birbirlerine karşı ön yargı beslemeden yaşayabildikleri bir uzam olduğunu vurgular. Her iki oyunda da düşsel uzamlar, ulaşılması güç olarak betimlenir. Ulaşılması güç ancak imkânsız olmayan bu uzamlar, insani değerleri hiçe sayan köleciliğin toplumda sıradan olarak algılanışını ve yarattığı yıkıcı etkiyi vurgular.

Tom Amca’nın Kulübesi’nin ‘Shelby Plantasyonu’ içerisindeki yemek odası uzamı ve Tom Amca’nın kulübesi uzamı, sınıflar arası farklılığa ve ırksal ayrımcılığa dikkat çeker. Yemek odası, meyve tabakları ve şaraplarla betimlenir. Bu masada iyi kalpli efendi George Shelby, zalim köle tüccarı Haley’i yanına alarak, kölelerinden Tom Amca ve Eliza’nın oğlu Harry’nin satışını gerçekleştirir. Sohbet şeklinde geçen bu konuşmanın, Tom Amca’nın kulübesi uzamındaki etkisi dehşet vericidir. Yemek odası uzamının hafızalarda yarattığı ferahlatıcı etki Tom Amca’nın kulübesinin çatısındaki kar imgesiyle

3) ‘Bilinen Amerikan gerçeği’, özgürlükler ülkesi olarak bilinen ve bu özgürlüğü temel alarak kurulan Amerika’nın köleliğe bakış açısının yarattığı çelişkiyi ifade eder.

sınıf farkını ortaya koyarken, sahnenin karanlık yapısı, daha sonra gerçekleşecek kötü olayların habercisidir.

Eliza ve Harry Ohio Nehri'ni geçerek Quakerlara ulaşmak için geçiş yeri olarak bir meyhanede gizlenirler. Herkese açık ve kapalı bir uzam olan bu meyhane uzamı ilk başta esenlikli gibi görünür. Ancak betimlenen ay ışığı, Eliza'nın içinde bulunduğu durumun dramatik yapısını ve gizliliği vurgular. Camdan görülebilen Ohio Nehri uzamında nehrin içinde yüzen buzlar, nehrin soğuk ve tehlikeli oluşunun göstergesidir. Haley'in meyhaneden içeri girmesiyle tehlikeli olan nehir uzamı ölüm riskini taşımasına karşın, Eliza ve oğlu için buzun üstünde nehirde ilerlemek riskli ancak güvenli bir uzama dönüşür. Çünkü Eliza'nın özgürlüğüne kavuşabilmek için tek çıkar yol, buzun üzerinde Ohio Nehri'ni geçmesidir. Aksi takdirde ne kocası George'a kavuşabilecek ne de oğlunu kurtarabileceklerdir. Oğlunu bir köle tüccarının eline bırakmaktansa kendisiyle birlikte ölmesini göze alır. Meyhane aynı zamanda Eliza'nın kocası George Harris'in başına konan ödülün duyurulduğu yerdir. Yani özgürlüğe uzanan yolda geçilmesi zorunlu olan bu uzamdan George da, Eliza ve oğlu gibi ya burayı geçecek ya da köle yaşamına geri dönecektir.

Tom Amca satıldıktan sonra yeni bir uzamda St. Claire'nin evindeki New Orleans uzamındadır. Tom Amca'nın evin kızı masum Eva'yla vakit geçirdiği bu uzam, Eva ve St. Claire'nin ölümüne kadar esenliklidir. St. Claire'nin Simon Legree tarafından öldürülmesinden sonra Louisiana uzamındaki Tom Amca'nın yeni sahibi Simon Legree'nin plantasyonu Tom Amca için son derece tehlikeli, eseniksiz ve yabancı bir uzamdır. Plantasyon, Tom Amca'yı arayan George Shelby'e şöyle tarif edilir: "eğer bir kere gitmediyseniz orayı tek başınıza bulmanız imkansız" (Aiken, George L., 1997: 435). Burası, Tom Amca'nın yer aldığı bildik tüm uzamlardan farklı, Tom Amca'nın ölesiye kırbaçlandığı ve sonunda da ona mezar olacak bir uzamdır. "Geçim sıkıntısı çeken Shelby ailesinin Eliza'yı satılığa çıkarmak istemesi ve George ile Eliza'nın kaçışları yanında, Tom Amca'nın Simon Legree'ye satılması, burada acılar ve işkenceler çekerek sonuçta ölmesi, Amerikan toplumunun sağduyusunu sorgulamaktadır" (Beşe, 2007: 41).

Tom Amca'nın Kulübesi ve *The Octoroon*'un ortak uzamı Louisiana'dır. Bu uzamın kapsadığı Terrebonne plantasyonu, hem sahipleri Peytonlar hem de köleler için esenlikli gibi görünen, sonradan dönüşüme uğrayacak olan gerçek ve kapsayıcı bir uzamdır. Judge Peyton'ın ölümünden sonra plantasyonun yeni sahibi George, plantasyonun içinde bulunduğu ekonomik sorunlarla mücadele etmektedir. M'Clowsky'nin, Peytonları ve plantasyondaki köleleri kurtaracak olan parayı köle Paul'ü öldürerek çalmasıyla birlikte bu uzam eseniksiz ve tehlikeli bir uzama dönüşür. Açık arttırmayla kölelerin satıldığı Terrebonne plantasyonunun kapsadığı oda, köleler için eseniksiz ve tehlikeli bir uzamdır. Judge Peyton'un kızı olmasına karşın Zoe, "taşındığı beyaz kanın etkisiyle erdemli, ancak [sekizinci nesil de olsa bir siyah olması nedeniyle oyunun] acı çekmeye, cezalandırılmaya mahkûm kahramanıdır" (Direkçigil, 1985: 90) ve bir çeyrek melez olduğu için diğer kölelerle birlikte Zoe de satışa çıkarılır. Bu uzam, oyunun iletisinin – köleliğin insanlık dışı olduğu gerçeği - yer aldığı, anlatının devamlılığını sağlayan bir uzamdır. Kölelerin açık arttırmayla satıldıkları bu uzam, içerisinde siyah halkın hiçbir yerinin olmadığı

bir toplumun göstergesidir ve köleliğin bireyler üzerindeki yıkıcı etkisini vurgular. Açık arttırmada kölelerden Pete, oğlu, karısı ve torununun aile kavramına önem verilmeden ayrı ayrı yerlere satılabileceği gerçeğinin gösterilmesi, eşitlikler ülkesi olma ülküsündeki Amerika için oldukça ironik bir portre olarak yansıtılır.

Açık arttırma sonrası gemi uzamı, kişilerin bildiklerini söyleyebilmelerinin etkisiyle esenlikli ve adaletli bir uzam olmaya başlar. M’Clovsky’nin, Zoe’nin özgürlük belgesi ve parayı Paul’ü öldürerek çaldığı ortaya çıkınca, M’Clovsky Wahnotee’nin linç edilmesi gerektiğini söyleyerek, Amerika’daki linç eylemi gerçeğini vurgularken aynı zamanda asıl suçlunun kendisi olması da, bu köle toplumunun ikiyüzlülüğünün göstergesidir. M’Clovsky kendi suçunu örtbas etmek için Wahnotee’yi suçlar. M’Clovsky’nin mahkemedeki bu davranışına karşın, mahkeme hiç tanıdık gelmeyen bir adalet biçimini seçerek, önceden zencilerin dinlenmediği hatta söylediklerinin çarpıtılarak bilinçli olarak değiştirildiği bir uzamdan, gerçek suçlunun ortaya çıkarılıp cezalandırıldığı bir uzama dönüşür. Scudder’in, linç kanununu eleştirerek, böyle bir vahşetin uygar bir ülkeye yakışmayan bir kanun olduğunu dile getirdiği bu uzamda M’Clovsky cezalandırılır. Scudder’in bu söylemi ve mahkemenin gerçek suçluyu bulup cezalandırması, okuyucuyu/izleyiciyi toplumdaki ikiyüzlülüğün temizlenmesinin, Amerika’nın adaletli bir ülke olduğunu vurgulayan düşsel bir uzama götürür. M’Clovsky’nin suçunun ortaya çıkmasıyla Terrebonne, köleler ve Bayan Peyton için yeniden esenlikli ve güvenli bir uzama dönüşür. Zoe, olanlardan habersiz evine döner ve kendisi için bilinmeyen bir uzamın korkutucu etkisiyle ölümünü hazırlayan zehri içer. Böylece plantasyon George için yeniden esenliksiz bir uzam haline gelir.

Tom Amca’nın Kulübesi’ndeki cennet uzamı, Zoe’nin bilinmeyen uzamı gibi düşsel bir uzamdır. Ancak *The Octoroon*’daki uzamdan farkı Tom, Eva ve Eliza için her şeyin çok güzel olacağı esenlikli bir uzama dönüşecek olmasıdır. Bu uzam, söz konusu üç oyun kişisi için de toplumdaki köleliği kaldırmaya yetecek güçleri olmadığı ancak köleliğin yarattığı duruma da katlanamadıkları için bir kaçış uzamıdır. Eva, son nefesinde bile kölelerin serbest kalmasını dilerken, Tom Amca’da sürekli olarak ruhunun huzura ereceği günü bekler. Her ikisi de ölüm anında, bu dünyadan ayrıldıklarına sevinirmişçesine yüzlerindeki zafer tebessümüyle ölürlər. Eliza da, kocası George’nin kaçma planından bahsettiğinde cennetten ve orada huzurlu olabileceklerinden bahseder ancak oğlu Harry’nin satılacağını duyduktan sonra bu kaçış uzamından gerçek uzama geçerek savaşımına başlar.

St. Claire’nin kuzeninin, Topsy’i serbest bırakması ve onu köle olarak değil de kızı olarak götürdüğü Vermont uzamı, Topsy’nin dönüşüme uğradığı, hayallerindeki düşsel bir uzamken gerçek bir uzama dönüşür. Ophelia teklifini yaptığında Topsy, “yani orada ne pamuk plantasyonu, ne şeker fabrikaları ne karanlık ne kırbaçlama hiçbir şey yok mu? (Aiken, George L., 1997: 419)” diye sorar. Topsy aslında Ophelia’ya düşünde, içinde yer almayı kurguladığı uzamı sorar. Topsy eve gittikten sonra dönüşüm geçirir ve artık hırsızlık yapmayan sevgi dolu bir kızdır.

Hem *Tom Amca’nın Kulübesi*’nde hem de *The Octoroon*’da, romantik ve insancıl gibi görünen plantasyonlar, bu uzamların gizlediği trajedinin mekânlarıdır. Her iki oyun da

köleliği, irksal ayrımcılığı ve bunun kurumsallaşmış hale gelen oluşumunu yansıtır. Her iki oyunda da zenci yazarların eleştirdiği George Shelby, St. Claire, Bayan Peyton, George Peyton gibi 'iyi kalpli efendiler' vardır. Ancak sonuçta bunlar köleliğe karşı duruş sergileyemezler ve iyi kalpli olmaktan çıkarak, kurumsallaşan bu oluşuma hizmet etmiş olurlar. Ancak George Peyton, Zoe'ye evlenme teklif ettiğinde, uzaklara gitmekten, böyle şeylerin olmadığı yerlerden bahseder. Böylece 'iyi kalpli efendi' olmaktan çıkar ve insan haklarını destekleyen bir kimliğe bürünür. George Peyton'u bu efendilerden ayıran diğer bir özellik ise George'nin köleleri kurtarmak için Dora ile evlenmesi ihtimali üzerine ortaya çıkar. George, bu evlilik düşüncesine itirazı sırasında, yapacağı evliliğin kendisini satmak anlamına geleceğini dile getirir. Bu söylemiyle kölelerle beyazları özdeşleştirir ve kölelere uygulananların kabullenilemeyecek şeyler olduğunu vurgulamış olur.

Simgesel Boyut

Tom Amca'nın Kulübesi ve *The Octoroon* isimli yapıtlarda yazar söylemek istediklerini kimi zaman simgesel olarak göstermeye çalışarak daha derin bir etki yaratmayı amaçlar. *Tom Amca'nın Kulübesi*'ndeki en belirgin simge kuşkusuz Tom Amca'nın kulübesidir. Oyuna adını veren Tom Amca'nın kulübesi, aidiyet içindeki aidiyetsizliğin göstergesi, köleliğin insanlar üzerinde yarattığı acının ve yıkıcı etkinin simgesidir. Aynı zamanda kulübe oyunda diğer bir simgesel durum olan Hıristiyanlık ve köleliğin çatışmasının da sembolüdür. Kulübe, Tom Amca'yla birlikte anılsa da ona ait bir yer değildir. Köle olduğu için kendisi de dâhil kulübesi ve sahipmiş gibi görüldüğü her şey efendisindedir. Bu bağlamda, Hıristiyanlığı yaşayan bir toplumda, köleliğin sürdürülmesi, dine dolayısıyla da ahlaksal değerlere ters düşmektedir. Kulübe, asimilasyonun ve George Harris'in yüzündeki efendisinin yaptığı yara iziyle somutlaşan kölelerin çektiği acıların göstergesidir. Güney köleciliği, okuma-yazmayı yasakladığı kölelere zorla Hıristiyanlığı kabul ettirir ve İncil'de Tanrı'ya dair geçen efendi kelimesini köle-efendi ilişkisi olarak yorumlar. Bu yolla siyah adamın beyaz adama olan bağlılığını güçlendirmeye çalışır. Tom Amca da, kulübesinde ya da dışarıda İncil'i elinden düşürmeyen sürekli dua eden iyi bir Hıristiyan olarak görünür. Tom Amca, Simon Legree'ye satılana dek içinde bulunduğu yeni koşulları her defasında yeni baştan benimser. Tom Amca burada, kulübesinden uzakta, acı çekmektedir. Simon Legree'nin emri bile olsa bir başka arkadaşını kırbaçlamayı reddedince, Simon Legree'nin "... senin efendin değil miyim? ... ruhun ve bedenim benim değil mi?" sorusuna Tom Amca, "ruhum sizin değil efendim, ruhumu satın alamazsınız ..." (Aiken, George L., 1997: 427-428) şeklinde cevap verir. Böylece beyaz adama bağlılığı reddetmiş olur. Öte yandan iyi bir Hıristiyan olmasının oyun içinde dikkat çekmesi ise asimilasyona uğradığının kanıtıdır. Dönemin köleci toplumunu ve toplumun, siyah halkın benliklerini silerek, onları eşya konumuna getirip metalaştırdıklarını gösteren diğer bir simge ise *The Octoroon* adlı yapıttaki yine oyuna da ismini veren çeyrek melez kavramı ve açık arttırmadır.

Oyunda Zoe'nin bir çeyrek melez olması, George ile evlenmesini engelleyici bir durum iken, açık arttırmada satılması için de bir gerekçedir. Zoe, George'nin evlilik teklifini reddettiğinde, bir beyazla evliliğini yasaların yasakladığını, kanının sekizde birinin

siyah aktığını ve o birlik payın, yasalar izin vermediği için temizlenmeyen bir umutsuzluk verdiğini söyleyerek “ben bir çeyrek melezim” (Boucicault, 2007: 129) der. Bu durum, Zoe gibi tüm siyah halkın çektiği acıyı, uğradıkları adaletsizliklerin göstergesi olarak oyuna yansır. Öte yandan, açık arttırmaya kadar Zoe bir çeyrek melez olarak ayrımcılığa uğramıyor gibi görünür. Bayan Peyton tarafından çok sevildiği vurgulanır. Ancak gelişen olaylarla birlikte, Zoe’nin eğitilmiş olmasının ya da Judge Peyton’un kızı olmasının, köle olduğu gerçeğini değiştiremediği görülür. İlk olarak yasalar George’la evliliğini engeller, daha sonra Bayan Peyton plantasyonu geri alabilmek için tek kurtuluş olarak gördüğü George’u zengin Güneyli Dora’yla evlenmeye ikna etmeye çalışır. Böylece Zoe’nin sonuçta bir çeyrek melez olduğunu Dora’nın şüphesiz ondan üstün olduğunu vurgular. Aynı zamanda çeyrek melez simgesi, Zoe üzerinden köleliğin ne kadardır devam ettiğini-Zoe’nin sekizinci nesil olduğu düşünüldüğünde - ve yok olmadığı sürece bu sürecin devam edeceğine işaret eder.

Açık arttırma, kölelerin çektiği acılar, uğradıkları haksızlıkların da ötesinde köleliğin hiçbir değer yargısına sığdırılmayan insanlık dışı bir oluşum olduğunun ve bunu sürdüren bireyleri de - iyi ya da kötü - satışa izin vermeleri ya da satışı gerçekleştirmeleriyle kölecî ve değer yargılarını kaybetmiş toplumun birer parçası yaptığının açık göstergesidir. Aynı zamanda açık arttırma simgesinin işlevselliğini tamamlayan, M’Clovsky’nin Paul’ü öldürmek için kullandığı Kızılderili baltası simgesinin kullanımıyla tamamlanan toplumun içindeki vahşeti ve ikiyüzlülüğü açığa çıkarır.

Açık arttırma simgesine benzer iki simge *Tom Amca’nın Kulübesi*’nde de dikkat çeker. George Shelby’nin Tom Amca’ya verdiği dolar, son perde de Tom Amca’nın elindedir. Bu iki açıdan yorumlanabilecek simgesel bir paradır. İlk olarak, Simon Legree’nin plantasyonunda Tom Amca’nın elinde parası halen durmaktadır. Çünkü Tom Amca bir köledir ve kişisel olarak bir harcama yapmaya hakkı yoktur neyi varsa efendisininindir. Diğer yönden para köleliği değiştirecek bir etken değildir. Köleliği sürdüren toplumdaki beyinlerin değişmesi gerekir. George, Tom Amca’yı satmış olmasına karşın onu bir birey gibi görüp parayı verir bu da toplumun yaşadığı çatlama. Yani bu simgesel para bir anlamda dönemin resmidir.

Eliza’nın kaçıışı ve Ohio Nehri simgelerinin, oyunun en güçlü simgesel öğeleri olduğu söylenebilir. Köleliğin yasal olduğu dönemde kölelere verilen kırbaçlama, asma, herkesin gözü önünde kazıklara bağlayarak yakma gibi cezalar da yasal hale gelir. Bu yasalar, köleler için direnişi tehlikeli kılarken, kölelerin boğazlarına geçirilen demirler ve ayaklarına bağlanan zincir ve ağırlıklar da kaçmalarını neredeyse imkânsız hale getirir. Eliza, buzlu Ohio Nehri’ni ölüm riskini göze alarak geçer. Köle olarak yaşamını sürdürmektense özgürlüğe giden yolu denemek ister. Kölelikten özgürlüğe giden yolun anahtarı olan Ohio Nehri, Kuzey ve Güney arasındaki sınırdır. Bu sınırın bu kadar zorlu ve riskli oluşu, köleliği ortadan kaldırmak için yapılması gerekenin hiç de kolay olmadığını göstergesidir. *The Octoroon*’daki suçlunun bulunup cezalandırıldığı mahkeme ise zenciler için gerekli olan adalet sisteminin simgesi iken aynı zamanda “M’Closky’nin cesetinden gözlerini ayırmayan Wahnotee’nin son sahnedeki duruşu bilinçli olarak izleyiciye [okura] kanuna alternatif olarak gelişebilecek vahşete dönüşü hatırlatır” (Richardson, Gary A. 1993:

113). Her iki oyundaki simgelerin işaret ettiği ortak düşünce, İç Savaş öncesi Amerikan toplumunda ‘öteki’ olarak değerlendirilen siyah halkın, insan olarak var olma çabası ve toplum içerisinde yasal olarak da sahip olması gereken eşitlik olgusudur.

Sonuç

Tom Amca'nın Kulübesi ve *The Octoroon*, İç Savaş öncesi Amerika’da kölecilik sorununu eleştirel açılarından çeşitli yönleriyle irdelemektedir. Dönemin baskı ve gerilimi, toplumun bu konuya karşı hassasiyeti gibi nedenlerle yazarlar, eleştirel görüşlerini üstü kapalı ya da simgesel anlatım biçimiyle sunmayı tercih ederler. Tartışma konusu oyunlarda uzam ve simge, yazarların ilettiği gizli mesajları ortaya çıkarma yönünde önemli işleve sahiptir. Her iki oyunda incelenen Güney-Kuzey ikilemi, plantasyon gerçeği, yaratılan düşsel dünyalar uzamsal boyutla daha net olarak ortaya koyulurken, özgürlük, adalet, umut, melezlik, eşitlik gibi olgular ise simgesel analiz yoluyla açıklığa kavuşur. Sonuç olarak bu oyunlarda özelden irdelenen kölecilik konusu, Amerika’da Güney edebiyatının sınırlarını aşarak genelde sömürgeci ve baskıcı düzen ile özgürlük, insanlık onuru ve hay-siyeti gibi kutuplar arasında hiç bitmeyen gerilimi de vurgular. Böylece hem Amerikan tarihinde belirli bir dönemin karanlık sayfalarına ışık tutan hem de insanlığı sürekli meş-gul eden evrensel sorunlara değinen *Tom Amca'nın Kulübesi* ve *The Octoroon*, Amerikan edebiyatının klasikleri arasında yerini ve gündemini koruyacaktır.

Kaynakça

- Aiken, George L., Uncle Tom’s Cabin, Richards, Jeffrey H. (Ed.) (1997). Early American Drama. New York: Penguin Books.
- Beşe, Ahmet (2007). Amerikan Tiyatrosunda Aile ve Başarı Düşü Arthur Miller – Edward Albee. Ankara: De Ki.
- Boucicault, Dion, The Octoroon, Watt, Stephen ve Richardson, Gary A. (Ed.) (1995). American Drama Colonial to Contemporary, London: Heinle & Heinle.
- Direkçigil, Nebile (1985). Amerika’da Zenci Tiyatrosu. İstanbul: Güryay Matbaacılık.
- Kıran, Zeynep ve Kıran, Ayşe (Eziler) (2007). Yazınsal Okuma Süreçleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Richards, Jeffrey H. (1997). “Notes on Uncle Tom’s Cabin (1852)”, Richards, Jeffrey H. (Ed.) (1997). Early American Drama, New York: Penguin Books.
- Richardson, Gary A. (1993). American Drama From The Colonial Period Through World War I A Critical History. New York: Twayne Publisher.
- Richardson, Gary A., “Plays and Playwrights: 1800-1865”, Wilmeth, Don B. ve Bigsby, Christopher (Ed.). (2006). The Cambridge History of American Theatre Volume One: Beginnings to 1870. New York: Cambridge University Press.
- Yücel, Tahsin (2007). Eleştiri Kuramları. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.